

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Burger en strafrecht: een multidimensionale en onlosmakelijke verbintenis

Crijns, J.H.; Hirsch Ballin, M.F.H.

Citation

Crijns, J. H., & Hirsch Ballin, M. F. H. (2023). Burger en strafrecht: een multidimensionale en onlosmakelijke verbintenis. *Boom Strafblad*, 4(2), 53-55.
doi:10.5553/BSb/266669012023004002001

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3620614>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Burger en strafrecht: een multidimensionale en onlosmakelijke verbintenis

prof. mr. J.H. (Jan) Crijns en prof. mr. M.F.H. (Marianne) Hirsch Ballin*

Strafrecht is publiekrecht en is daarom in belangrijke mate toevertrouwd aan publieke autoriteiten. Daarmee is niet gezegd dat de burger een ondergeschikte plaats zou toekomen in het strafrecht. Niet alleen is het strafrecht er in abstracte zin voor de samenleving en haar burgers, ook is de burger geregeld in meer concrete zin betrokken bij de toepassing van het strafrecht: als verdachte, als slachtoffer, als getuige, als persoon die anderszins bijdraagt aan de opsporing en vervolging van strafbare feiten of als persoon die zich tegen strafbaar gedrag beschermd wil zien. Daarmee is de burger in de meest brede zin van het woord belanghebbende bij een goed functionerende strafrechtspleging. Tegelijkertijd laat de moderne geschiedenis van het strafrecht zien dat het perspectief van de burger lang niet altijd voorop heeft gestaan bij de ontwikkeling en toepassing van het strafrecht en de afwegingen die daarbij worden gemaakt. De uit het publiekrechtelijke karakter van het strafrecht voortkomende nadruk op het algemeen belang heeft lang de boventoon gevoerd, hetgeen maakte dat de burger vooral in beeld kwam wanneer dit dienstig was aan het realiseren van de doelstellingen van het strafproces. Bijvoorbeeld in de context van de opsporing, waarbij al sinds jaar en dag de hulp van burgers wordt ingeroepen.¹ Dat de individuele burger die – veelal tegen wil en dank – in het strafproces verzeild raakte ook legitieme, individuele belangen had, was lang van ondergeschikt belang.

Hierin is langzaam maar zeker verandering gekomen. Mede onder invloed van de toenemende aandacht voor mensenrechten en de emancipatie van de positie van het slachtoffer begon het besef te groeien dat burgers binnen het strafproces ook een eigen rechtspositie toekomt, die is toegesneden op de processuele rol die zij op dat moment in het strafproces vervullen. Dit heeft ertoe geleid dat de rechtspositie van zowel verdachten als getuigen en slachtoffers de afgelopen decennia aanmerkelijk is verbeterd, met deels wettelijk erkende rechten en waarborgen tot gevolg.² Daarmee is het strafrecht niet minder publiekrechtelijk dan het ooit was, maar heeft zich wel een ontwikkeling voorgedaan die in de literatuur ook wel is gekenschetst als de horizontalisering van het strafrecht.³ Die ontwikkeling heeft er mede toe geleid dat naast de gerichtheid op het algemeen belang ook de positie en belangen van de burger ertoe doen en onder omstandigheden zelfs zodanig zwaar kunnen wegen dat het algemeen belang van waarheidsvinding en bestraffing daarvoor moet wijken. Tegelijkertijd moeten ook de individuele belangen van burgers binnen het strafproces geregeld tegen elkaar worden afgewogen, nu deze lang niet altijd synchroon lopen. Met name de belangen van getuigen en slachtoffers kunnen nogal eens botsen met de belangen en rechten (op een eerlijk proces) van de verdachte, waarbij het aan de rechter is de knoop door te hakken en te bepalen welke belangen in het individuele geval voorrang verdienen.

* Jan Crijns is hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en lid van de redactie van *Boom Strafblad*. Marianne Hirsch Ballin is hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, advocaat bij Pels Rijcken en lid van de redactie van *Boom Strafblad*.

1 Zie uitgebreid over de burger in de opsporing E.M. Moerman, *Inburgeren in de opsporing. Over de juridische positie van de burger in de opsporing van strafbare feiten* (diss. Rotterdam), 2016.

2 Een ontwikkeling die nog niet ten einde is, getuige de eigen titel (Boek 1, Titel 6.1) die in het nieuwe Wetboek van Strafvordering aan de getuige zal worden gewijd. De rechtspositie van de verdachte en die van het slachtoffer zijn in het huidige wetboek al in afzonderlijke titels geregeld.

3 C.P.M. Cleiren, *Evolueren naar meer horizontale en multidimensionale verhoudingen in het strafrecht: voordracht gehouden aan de Universiteit te Gent, Faculteit Rechtsgeleerdheid op 23 februari 2010*, Mechelen: Kluwer 2010.

Ook de meer abstracte verhouding tussen het strafrecht en de samenleving als geheel is voortdurend aan verandering onderhevig. Waar in vervlogen tijden de samenleving de strafrechtspleging met een min of meer gerust hart aan de autoriteiten toevertrouwde, volgt het publiek de strafvorderlijke autoriteiten tegenwoordig op de voet, niet te beroerd om luidkeels te verkondigen wat het vindt van de wijze waarop de strafvorderlijke overheid zich van haar publiekrechtelijke taak kwijt.⁴ Deze voortdurende aandacht van het publiek voor de strafrechtspleging en haar prestaties wordt niet geheel ten onrechte met de nodige zorg bekeken (al was het alleen al vanwege de punitieve inborst van de publieke opinie); tegelijkertijd kan deze aandacht mogelijk voorkomen dat de strafrechtspleging al te zeer losgezongen raakt van de burger en de samenleving, met op den duur een gebrek aan legitimiteit tot gevolg. En ook de strafrechtelijke autoriteiten zelf laten zich niet altijd onbetuigd: zo wijzen zij de burger in toenemende mate op zijn eigen verantwoordelijkheid voor het voorkomen en tegengaan van criminaliteit, waarbij het allang niet alleen meer gaat om het aanmoedigen van het nemen van preventieve maatregelen tegen woninginbraak door burgers zelf, maar ook om het wijzen op de medeverantwoordelijkheid van de samenleving voor het in stand houden van de georganiseerde criminaliteit als gevolg van de ambivalente houding die de samenleving – of op zijn minst een substantiële groep burgers – heeft ten aanzien van drugsgebruik. Aldus is de strafrechtspleging in een voortdurende dialoog verwickeld met de samenleving en haar burgers, waarbij de publieke opinie en de strafvorderlijke autoriteiten over en weer de nodige verwachtingen ventileren.

In dit nummer beogen wij de positie van de burger in het strafrecht vanuit meerdere perspectieven te belichten. Hierbij beperken wij ons niet tot de processuele rollen die de burger in het strafproces kan vervullen, zoals die van verdachte, slachtoffer of getuige, maar besteden wij ook aandacht aan het bredere perspectief van de ‘gewone’ burger en de verhouding tussen het strafrecht en de samenleving.

Galič en Schermer trappen af met een beschouwing van de gevolgen voor de privacy van burgers van datagedreven politiewerk in het algemeen en profilering met behulp van artificial intelligence (AI) meer in het bijzonder. Zij constateren dat het huidige normatieve kader met name is gericht op de bescherming van de privacy van het individu, maar (aldus) tekortschiet bij de bescherming van de privacy van groepen burgers die als gevolg van het gebruik van algoritmen en profielen in het gedrang kan raken. Mede aan de hand van het concept *group privacy* – dat een bredere interpretatie aan het privacybegrip geeft – doen zij enkele aanbevelingen tot verbetering van het huidige normatieve kader.

4 Zie onder meer L. Noyon, *Strafrecht en publieke opinie. Een onderzoek naar de relatie tussen de strafrechtspleging en het publiek, met bijzondere aandacht voor het Openbaar Ministerie* (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2021.

Das vraagt zich in zijn bijdrage af of de wijze waarop in de context van de vroegsporing wordt omgegaan met de belangen van de burger nog wel het resultaat mag worden genoemd van een evenwichtige afweging tussen de belangen van individuele vrijheid en het belang van criminaliteitsbestrijding, nu deze fase van de opsporing zich goeddeels afspeelt in een wettelijk vacuüm, waarbij de normering enkel bestaat uit enkele algemene beginselen zoals het verbod van détournement de pouvoir en het discriminatieverbod. *Das* betoogt dat het feit dat de inzet van controle- en opsporingsbevoegdheden jegens niet-verdachte burgers in de rechtspraak doorgaans rechtmatig wordt bevonden, niet betekent dat deze uitkomst ook op een evenwichtige belangenafweging berust en zodoende wel degelijk de nodige (democratische) legitimiteit kan ontberen.

Boutellier besteedt in zijn opinie aandacht aan de hierboven al aangestipte ambivalente houding van de samenleving ten aanzien van het drugsprobleem, waarbij de *tough on crime*-houding van de laatste decennia weinig vruchtbaar is gebleken maar legalisering van (bepaalde) drugs voor velen toch ook een brug te ver is. *Boutellier* bepleit een open maatschappelijk debat, waarbij het niet te snel moet gaan over oplossingen, maar eerst en vooral om het vinden van verklaringen voor de vraag waarom de kloof zo groot is tussen norm en naleving, een kloof die allang niet meer enkel kan worden gedicht door middel van meer handhaving.

Groothoff, Castelijm en Bourahtouf begeven zich op het terrein van de bijstand die burgers verlenen bij de opsporing en vervolging door zich in hun bijdrage te richten op de door de minister voorgenomen uitbreiding van de kroongetuigenregeling. Na een bespreking van de (voorlopige) plannen van de minister – waarvan zeker in het licht van de recente bevindingen van de Onderzoeksraad voor Veiligheid⁵ nog maar moet worden afgewacht of zij in deze vorm in een wetsvoorstel zullen worden neergelegd – beantwoorden zij de vraag of de minister met de voorgenomen uitbreiding een evenwichtige balans heeft weten te treffen tussen enerzijds het belang van effectieve bestrijding van georganiseerde criminaliteit en anderzijds de morele prijs die daarvoor moet worden betaald in termen van verregaande strafvermindering voor de kroongetuige zelf.

Knoppers en Dalhuisen laten ten slotte in hun bijdrage zien hoe de toegenomen aandacht voor de belangen van slachtoffers op gespannen voet kan komen te staan met het belang van resocialisatie van tbs-gestelden. Zij doen dit naar aanleiding van de Wet straffen en beschermen en de Wet uitbreiding slachtofferrechten, die mede tot gevolg hebben dat slachtoffers met het oog op hun behoefte aan bescherming meer rechten tot inspraak in de fase van de tenuitvoerlegging van een gevangenisstraf of een tbs-maatregel hebben gekregen of zullen krijgen. *Knoppers en Dalhuisen* betogen dat dit bezien vanuit het perspectief van het slachtoffer wellicht een

5 Onderzoeksraad voor Veiligheid, *Bewaken en beveiligen. Lessen uit drie beveiligingssituaties*, Den Haag 2023, te raadplegen op www.onderzoeksraad.nl/nl/page/19662/bewaken-en-beveiligen-lessen-uit-drie-beveiligingssituaties.

legitieme keuze is, maar wel één die ertoe kan leiden dat het belang dat tbs-gestelden hebben bij resocialisatie het onderspit delft, met mogelijk negatieve gevolgen voor de veiligheid van de samenleving als geheel (en daarmee indirect ook weer voor slachtoffers zelf).